

УДК 349.6

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.06.75>

ПРАВО НА ДОСТУП ДО ЕКОЛОГІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Солодан К.В.,

доктор філософії (з права),
асистент кафедри публічного права,
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
ORCID: 0000-0002-2872-5332

Паламарчук А.І.,

асистент кафедри публічного права,
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
ORCID: 0009-0001-6342-5175

Солодан К.В., Паламарчук А.І. Право на доступ до екологічної інформації в Україні в умовах правового режиму воєнного стану.

Статтю присвячено дослідженню правового регулювання забезпечення права на доступ до екологічної інформації в умовах правового режиму воєнного стану на основі аналізу міжнародних та національних нормативно-правових актів.

Наголошено на особливому негативному впливі воєнних дій на стан навколишнього природного середовища. Вказано на необхідність фіксації зазначених негативних наслідків та належного інформування про них громадськості. Автори констатують проблему, що полягає в одночасній необхідності захисту національної безпеки та права громадян на екологічну інформацію. Вказано, що національне законодавство закріплює не лише право громадян на доступ до екологічної інформації, а й прямо закріплює кореспондуючий йому обов'язок уповноважених суб'єктів здійснювати екологічне інформаційне забезпечення. Проаналізовано Орхуську конвенцію та закріплену нею можливість відмови у доступі до екологічної інформації з метою державної оборони чи забезпечення державної безпеки.

Приділено увагу міжнародному досвіду в сфері забезпечення доступу до інформації про стан навколишнього природного середовища під час збройних конфліктів.

Зроблено висновок про те, що право на доступ до екологічної інформації є складовою частиною права на безпечне довкілля, є базовим правом кожної людини, що гарантується як національним, так і міжнародним правом. Проте, в умовах правового режиму воєнного стану, стратегічна інформація, яка може включати

екологічні дані, може використовуватися противником. Це вимагає обережного підходу до того, яка інформація може бути надана громадськості, і як забезпечити безпеку, не обмежуючи права на екологічну прозорість. Хоча діючий Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» не передбачає конкретно визначеного обмеження права на екологічну інформацію в особливий період, держава постає перед необхідністю балансувати між необхідністю забезпечувати національну безпеку та екологічні права людини, збереженням довкілля та ефективністю дій, спрямованих на зменшення негативних наслідків війни для навколишнього природного середовища.

Ключові слова: екологічна інформація, право на екологічну інформацію, екологічні права, воєнний стан, конституційні права.

Solodan K., Palamarchuk A. The right to access to environmental information in Ukraine under the conditions of the legal regime of martial law.

The article is devoted to the study of legal regulation of the right to access to environmental information under the legal regime of martial law based on the analysis of international and national legal acts.

The authors emphasise the particular negative impact of military operations on the condition of the environment. The authors point out the need to record these negative consequences and properly inform the public about them. The authors state the problem of the simultaneous need to protect national security and the right of citizens to environmental information. It is noted that national legislation not only enshrines the right of citizens to have access to environmental

information, but also directly establishes the corresponding obligation of authorised entities to provide environmental information. The article analyses the Aarhus Convention and the possibility of denying access to environmental information for the purposes of national defence or state security.

Attention is paid to international experience in ensuring access to information on the condition of the environment during armed conflicts.

The authors conclude that the right to access to environmental information is an integral part of the right to a safe environment and is a basic right of every person guaranteed by both national and international law. However, under the legal regime of martial law, strategic information, which may include environmental data, can be used by the enemy. This requires a cautious approach to what information can be made available to the public and how to ensure security without limiting the right to environmental transparency. Although the current Decree of the President of Ukraine 'On the Implementation of Martial Law in Ukraine' does not provide for any specific restrictions on the right to environmental information during a special period, the state faces the need to balance the necessity to ensure national security and environmental human rights, preserve the environment and take effective actions to reduce the negative environmental impact of the war.

Key words: environmental information, right to environmental information, environmental rights, martial law, constitutional rights.

Постановка проблеми. Доступ до екологічної інформації є важливим аспектом екологічної безпеки та сталого розвитку кожної держави. Право на екологічну інформацію гарантує кожному можливість отримувати інформацію про стан довкілля, екологічні ризики та заходи, що вживаються для захисту навколишнього природного середовища. Особливо негативно на стан довкілля впливають військові конфлікти, оскільки їх прямими наслідками є забруднення повітря і водних ресурсів, деградація земель та руйнування природних екосистем тощо. В умовах правового режиму воєнного стану, який було запроваджено у Україні 24 лютого 2022 року, важливо не лише фіксувати зазначені негативні наслідки, але й забезпечити відкритий доступ до екологічної інформації, аби кожен мав можливість захисту права на безпечне довкілля в цілому. Одним із викликів, спричинених особливостями правового режиму воєнного стану є необхідність обмежувати доступ до значного обсягу інформації з метою забезпечення національної безпеки. На тлі активних бойових дій та зростаючої загрози для довкілля через руйнування інфраструктури, забруднення територій, питання надання громадянам та міжнародним

організаціям інформації про стан навколишнього природного середовища стає особливо актуальним. Основною проблемою є одночасна необхідність захисту національної безпеки та права громадян на екологічну інформацію. Це актуалізує питання щодо забезпечення права на доступ до екологічної інформації в умовах правового режиму воєнного стану.

Метою дослідження є аналіз особливостей доступу до екологічної інформації в умовах воєнного стану, а також дослідження правових, етичних і практичних аспектів цього питання. У рамках статті розглянуто виклики, що постають перед державними органами, громадськістю та міжнародними організаціями в забезпеченні прозорості екологічної інформації під час військових дій. Особлива увага приділяється пошуку балансу між необхідністю захисту національної безпеки та дотриманням екологічних прав громадян, а також аналізу міжнародних стандартів і кращих практик у цій сфері.

Стан опрацювання проблематики. Тема доступу до екологічної інформації в умовах кризових ситуацій, зокрема військових конфліктів, досліджувалась як українськими, так і зарубіжними науковцями. Українські дослідники звертають особливу увагу на виклики, з якими стикається країна через російську військову агресію, та розглядають вплив бойових дій на екологічну ситуацію. Зокрема, в роботі У.В. Антонюк проаналізовано особливості доступу до екологічної інформації в Україні в умовах воєнного стану, визначено гарантії доступу громадян до інформації про стан довкілля, раціональне природокористування і забезпечення екологічної безпеки у середовищі військової агресії в Україні [4].

Вчені наголошують, що недостатність даних або їх навмисне приховування може призвести до значного погіршення екологічної ситуації, зокрема, у сферах охорони водних ресурсів, ґрунтів та повітря. Серед зарубіжних досліджень варто відзначити роботи Мері Робінсон, яка у книзі «Climate Justice» [3] порушує питання про необхідність екологічної прозорості навіть у кризових ситуаціях, і акцентує на важливості міжнародної співпраці у зборі та поширенні екологічної інформації. Дж. Остін у своїх дослідженнях [1] також звертає увагу на взаємозв'язок між військовими конфліктами і екологічною безпекою, підкреслюючи важливість міжнародних стандартів і угод, таких як Орхуська конвенція, яка захищає право громадян на доступ до екологічної інформації навіть у кризових ситуаціях. Проте поставлена проблематика залишається недостатньо висвітленою в юридичній літературі.

Виклад основного матеріалу. Військові конфлікти, зокрема в Україні, мають значний негативний вплив на довкілля, що підкреслює

важливість доступу до екологічної інформації в таких умовах. Основні аспекти цієї проблеми можна розділити на кілька ключових напрямків: правові основи доступу до інформації, практичні труднощі в забезпеченні цього доступу та міжнародний досвід і рекомендації.

Правові основи доступу до інформації, в тому числі екологічної, за законодавством України визначено Законами України «Про інформацію» [7], «Про доступ до публічної інформації» [6], «Про охорону навколишнього природного середовища» [8]. Так, «кожний громадянин України має право на вільний доступ до інформації про стан навколишнього природного середовища (екологічна інформація) та вільне отримання, використання, поширення та зберігання такої інформації, за винятком обмежень, встановлених законом» [8]. При цьому законодавство [8] визначає екологічну інформацію як будь-яку інформацію в письмовій, аудіовізуальній, електронній чи іншій матеріальній формі про стан навколишнього природного середовища чи його об'єктів та рівні їх забруднення, біологічне різноманіття та його компоненти, будь-які фактори, які впливають на стан довкілля чи здоров'я людей тощо. Важливо зазначити, що крім права на доступ до такої інформації, законодавство передбачає й обов'язок уповноважених суб'єктів здійснювати екологічне інформаційне забезпечення [8].

Для боротьби із збройною агресією російської федерації проти України розпорядникам екологічної інформації довелося обмежити доступ до певних документів та баз даних, що містять важливі відомості [12].

При цьому, відповідно до положень Орхуської конвенції держави зобов'язані забезпечувати громадянам доступ до екологічної інформації, навіть у кризових ситуаціях. Проте, зазначений документ передбачає можливість відмови у запиті про надання екологічної інформації, якщо її оприлюднення може негативно вплинути на національну оборону або державну безпеку [10].

За законодавством України [6], для обмеження доступу до публічної інформації, необхідна сукупність умов: 1) виключно в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя; 2) розголошення інформації може завдати істотної шкоди цим інтересам; 3) шкода від оприлюднення такої інформації переважає суспільний інтерес в її отриманні [12].

Крім того, Конституція України [11] та Закон України «Про правовий режим воєнного стану»

[9] передбачає можливість обмеження окремих прав людини під час такого особливого правового режиму, серед яких і право на вільний доступ до екологічної інформації, що передбачене ст.50 Основного Закону [11]. Проте, як влучно зазначив А.Ю. Буцмак, «відповідно до Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» № 64/2022 (затверджено Законом України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» реєстр. № 2102-IX від 24.02.2022) у зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися лише конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30–34, 38, 39, 41–44, 53 Конституції України» [5], а тому на сьогодні відсутні законодавчі норми, які б обмежували права на звернення і на доступ та поширення інформації про стан довкілля [5].

Таким чином, можемо говорити про своєрідну «дилему» між захистом стратегічної інформації та екологічною прозорістю. В місцях ведення активних бойових дій або на окупованих територіях збирання та поширення екологічної інформації стає надзвичайно складним. Екологічна безпека стає критичним фактором, оскільки бойові дії можуть призводити до серйозних екологічних катастроф, таких як забруднення води, повітря, руйнування екосистем та інфраструктури. Важливість доступу до екологічної інформації полягає в тому, що це дає громадськості можливість оцінювати реальний стан довкілля, брати участь у прийнятті рішень і вимагати заходів для пом'якшення екологічних наслідків війни [1]. Зруйновані об'єкти інфраструктури, забруднені водні ресурси, пошкодження ґрунтів і лісових масивів – усе це потребує постійного моніторингу. Однак через ризики для життя та безпеку часто бракує доступу до точних даних. Крім того, в умовах воєнних дій може спостерігатися тенденція до замовчування або викривлення інформації, що пов'язано зі стратегією військових дій та інформаційної боротьби. З одного боку, деякі екологічні об'єкти можуть мати стратегічне значення, тому інформація про них може бути закритою. З іншого боку, без своєчасного доступу до екологічних даних громадськість не може адекватно оцінити реальні загрози здоров'ю та довкіллю, що може спричинити довготривалі негативні наслідки для екосистем. Тому необхідна розробка механізмів, що дозволять забезпечити належний рівень прозорості екологічної інформації, не підриваючи безпеки держави, та залучення міжнародної спільноти для моніторингу і захисту довкілля в кризових умовах [1].

Міжнародний досвід показує, що навіть під час військових конфліктів забезпечення досту-

пу до екологічної інформації є важливою умовою для збереження довкілля. Наприклад, після конфліктів у Сирії та Іраку міжнародні організації активно працювали над оцінкою екологічних збитків і фіксацією даних про забруднення та руйнування. Цей досвід показує важливість незалежного екологічного моніторингу та прозорості для ефективного відновлення після завершення військових дій. У міжнародній практиці доступ до екологічної інформації під час військових конфліктів регулюється низкою міжнародних угод та стандартів, які спрямовані на захист прав людини на здорове довкілля та забезпечення прозорості в умовах кризових ситуацій [2].

Орхуська конвенція є одним із ключових міжнародних документів, що гарантує право громадян на доступ до екологічної інформації. Хоча вона була розроблена в мирний час, її положення стосуються також періодів військових конфліктів. Конвенція зобов'язує держави-учасниці, в тому числі Україну, надавати громадськості екологічну інформацію, що є у їхньому розпорядженні. Однак під час війни з'являються виклики щодо виконання цих зобов'язань через загрози національній безпеці, пошкодження інфраструктури та обмежений доступ до окупованих територій [10]. У багатьох випадках міжнародні організації відіграють важливу роль у забезпеченні доступу до екологічної інформації під час військових конфліктів. Вони проводять моніторинг екологічних наслідків бойових дій, забезпечують технічну підтримку місцевим органам влади та допомагають у відновленні екосистем після конфліктів. Наприклад, після війни в Іраку ООН та інші міжнародні організації здійснювали оцінку збитків для довкілля та надавали доступ до цих даних громадськості [3]. В Україні новітнім способом фіксації екологічних правопорушень під час війни (і одночасно джерелом екологічної інформації) є ресурси EcoZagroza та SaveEcoBot, що дають можливість повідомити про забруднення водних ресурсів сторонніми речовинами або предметами (до прикладу, умисне або через воєнні дії скидання чи виливання забруднюючих речовин до озер, річок чи інших об'єктів); засмічення територій предметами військового устаткування, біологічні залишки (поодинокі розміщення та/або скупчення снарядів, ракет тощо); знищення чи ушкодження промислових об'єктів (влучання снарядів, руйнування та пожежі на підприємствах); ураження об'єктів радіаційної небезпеки (влучання боєприпасів чи інший вплив на джерела іонізуючого випромінювання та ядерні установки); нанесення шкоди ґрунтам та рослинності на природних ділянках і землях сільськогосподарського значення (зрушення, знищення верхнього шару ґрунтів за рахунок вибухів снарядів,

руху важкої техніки) тощо [13].

Міжнародний досвід також показує, що після завершення військових конфліктів ключову роль відіграють стандарти відновлення екології та фіксації екологічних збитків. У випадку з Іраком і Сирією після бойових дій міжнародні екологічні організації активно займалися відновленням природних ресурсів, моніторингом забруднень та очищенням територій від токсичних речовин. Такі програми сприяли відновленню довкілля та наданню доступу до інформації про екологічний стан постраждалих територій [2].

Висновки. Право на доступ до екологічної інформації є складовою частиною права на безпечне довкілля, є базовим правом кожної людини, що гарантується як національним, так і міжнародним правом. Проте, в умовах правового режиму воєнного стану, стратегічна інформація, яка може включати екологічні дані, може використовуватися противником. Це вимагає обережного підходу до того, яка інформація може бути надана громадськості, і як забезпечити безпеку, не обмежуючи права на екологічну прозорість. Хоча діючий Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» не передбачає конкретно визначеного обмеження права на екологічну інформацію в особливий період, держава постає перед необхідністю балансувати між необхідністю забезпечувати національну безпеку та екологічні права людини, збереженням довкілля та ефективністю дій, спрямованих на зменшення негативних наслідків війни для навколишнього природного середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Austin J, Bruch C. The Environmental Consequences of War : Legal, Economic, and Scientific Perspectives. Cambridge University Press; 2000. URL; <https://www.cambridge.org/core/books/environmental-consequences-of-war/068D68636BBBB3051D96C233C1FDF0CD>.
2. Knox, John H. The Human Right to a Healthy Environment and the Role of International Law. American Journal of International Law. 2018. URL: <https://www.cambridge.org/core/books/human-right-to-a-healthy-environment/4C9CA4D9C85E738DA524EFAC5D37D3A5>.
3. Robinson M. Climate Justice: Hope, Resilience, and the Fight for a Sustainable Future. Bloomsbury Publishing, 2018. 162 p. URL: https://books.google.com.ua/books/about/Climate_Justice.html?id=ZEFLswEACAAJ&redir_esc=y.
4. Антонюк У.В. Право на екологічну інформацію в Україні в умовах воєнного стану: окремі аспекти. Scientific research

- in the modern world. Proceedings of the 4th International scientific and practical conference. Editor Komarytskyy M.L. Canada, Toronto: Perfect Publishing. 2023. Pp. 614–617. URL: <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2023/02/SCIENTIFIC-RESEARCH-IN-THE-MODERN-WORLD-9-11.02.2023.pdf>.
5. Буцмак А.Ю. Обмеження права на екологічну інформацію. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. Серія ПРАВО. Випуск 78: частина 1, 2023. С. 345–350. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/56022/1/286452-%d0%a2%d0%b5%d0%ba%d1%81% d1%82%20%d1%81% d 1 % 8 2 % d 0 % b 0 % d 1 % 8 2 % d 1 % 8 2 %d1%96-660874-1-10-20230828.pdf>.
 6. Закон України «Про доступ до публічної інформації» від 13.01.2011 № 2939-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>.
 7. Закон України «Про інформацію» від 02.10.1992 № 2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#n128>.
 8. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25.06.1991 № 1264-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#n611>.
 9. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
 10. Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська конвенція) від 25.06.1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/994_015/conv.
 11. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4329>.
 12. Новицька Н.Б., Новицький А.М. Доступ до екологічної інформації в умовах воєнного стану. *Науково-практичний журнал «Екологічне право»*. Випуск 1-2, 2022. С. 50–54. URL: <http://ecolaw.idpnan.kyiv.ua/archive/2022/1-2/9.pdf>.
 13. Солодан К.В. Право на безпечне довкілля в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 11, 2023. С. 289–291. URL: http://www.lsej.org.ua/11_2023/68.pdf.